

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Светлозар Кирилов, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата

докторска програма Социология

Автор: Деница Тодорова Шишкова.

Тема: „Комуникационни стратегии и културни императиви на социалните движения след 1990 г. в България“.

Научен ръководител: доц. д-р Елица Димитрова, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-1092 от 19 май 2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Комуникационни стратегии и културни императиви на социалните движения след 1990 г. в България“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Автор на дисертационния труд е Деница Шишкова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Социология и науки за човека“ с научен ръководител доц. д-р Елица Димитрова, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Деница Шишкова комплект материали е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва изискваните документи.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторант Деница Шишкова отбелязва, че пребивавала около десет години в Германия, където е завършила висше образование по публицистика. Вероятно след завръщането си в България тя има предимствата на „чужденец“, свързани със социологическата традиция на Георг Зимел и Алфред Шютц – като живяла дълго време в друго общество да придобие друг социален опит и да забелязва неща, които другите не забелязват. На дългото пребиваване в чужбина отдавам и честите грешки в употребата на пълен и непълен член, които е необходимо да се коригират, ако се стигне до публикуване на дисертацията. В текста се среща на места и

директно транскрибиране на чуждоезикови думи (напр. „фасилитиране“, „имплементиране“), което е по-добре да го няма.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Социалните движения са актуален въпрос за изследване – те са едни от основните фактори за социална промяна и имат значение и за развитие на българското общество след 1989 г.

4. Познаване на проблема

Докторант Деница Шишкова демонстрира отлично познаване на проблема, който изследва. Изложението съдържа много добро обяснение на социалните движения (характеристики, фази на развитие, влияние в обществото), на тяхното изследване в социалните науки, както и на различните социални движения в българското общество след 1989 г. Мрежовият анализ също е много добре разгледан теоретично, а приложението му при анализа на социалното движение за запазване на парка „Бедечка“ е убедително. Разглеждането на самия случай със споровете дали да се запази зелената площ или да се върнат земите в реални граници на наследниците на собствениците, както и развитието на социално движение в подкрепа на парка също показва задълбочено познаване на проблема.

5. Методика на изследването

Основният метод в изследването е дълбочинното интервю – авторката е извършила вторичен анализ на 11 дълбочинни интервюта, реализирани от друг изследовател, а по-късно е провела 15 дълбочинни интервюта с привърженици за запазването на „Бедечка“. При първата серия интервюта са обхванати трите групи хора с разнопосочни интереси относно запазване на парка или не: привържениците на запазването на парка, наследниците на земите и представители на общинската администрация. При втората серия са интервюирани само подкрепящите „Бедечка“ да се запази като парк. Дълбочинното интервю е полезен метод, дълбочинните интервюта са значително по-дълги от другите и дават богата информация, но броят на интервютата би могла да бъде по-голяма.

Изследването ще спечели, ако се добави още един метод за изследване, напр. анализ на съдържанието на медийни публикации за случая или на общински архиви (напр. относно дискусиите за съдбата на парка). В текста е заявено използване на анализ на медийно съдържание (с.10), но такъв на практика няма, среща се само споменаване на отделни медийни публикации.

Включването на „автоетнография“ за изследване на микронивото е уязвимо тъй като се нарушава принципът на обективността. Действително в социалните науки и художествената

критика съществува традиция на използване на пътеписи, мемоари и автобиографии като източници на информация, но пък остава въпросът доколко са безпристрастни. Алтернатива на използвания в дисертацията подход за изследване на микронивото чрез „автоетнография“ би могло да бъде по-обстойно изследване на микросредата на някои от лидерите на движението.

Вероятно би било полезно и при втората серия интервюта да се включат собственици, инвеститори и/или общински служители. Те не са сред привържениците на парка и затова не са част от социалното движение за запазването на „Бедечка“, но информацията от тях би дала представа как изглежда движението отстрани, от гледната точка на неговите противници и да се прецени доколко е успешно.

Дълбочинното интервю на докторантката започва със социалнодемографските въпроси, което се избягва при социологически проучвания. Елизабет Ноел–Нойман изрично отбелязва при метода на интервюто необходимостта от стопяването на леда в началото, което означава избягване да се започва със социалнодемографските въпроси. Все пак авторката е част от социалното движение и явно предварително познава интервюираните или поне споделя тяхната кауза.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Първата (теоретична) глава на дисертацията представлява около 1/3 от общия обем на текста и много добре излага редица ключови теории и понятия в социалните науки. Обстойно са разгледани особеностите на мрежите и мрежовия анализ и основните понятия в този контекст – възли, концентратори и др. Към тази част би могло да се добави приносът на социометрията и социометричния анализ на Джейкъб Морено с неговите изследвания на отношенията на симпатия, антипатия и неутралност в малки социални групи, който може да се смята за предшественик на мрежовия анализ. Изложението съдържа позоваване на редица класически постановки и фундаментални идеи в социологията и изобщо социалните науки, което свидетелства за високото ниво на компетентност и осведоменост на докторантката – функционалистката теория за културата на Бронислав Малиновски, вижданията на Георг Зимел и Алфред Шютц за чужденеца, теорията за нагласите и техните три компонента, вижданията на Макс Вебер за трите типа легитимна власт и др.

Много от тези теоретични постановки, особено свързаните с мрежовия анализ, са приложени при емпиричния анализ във втора глава, което демонстрира много добро съчетаване на теоретичното и емпиричното ниво на научния анализ.

Емпиричният анализ на социалното движение за запазването на парк „Бедечка“ в Стара Загора е много добър. Деница Шишкова обхваща и три нива на социологически анализ – макро, мезо и микро – което осигурява комплексно и многоаспектно разглеждане на проблема. Представянето на макронивото, свързано с град Стара Загора като физически и социален контекст и историческото му развитие, е задълбочено. Вероятно биха могли да се използват и някои идеи от Чикагската школа в социологията за анализ на града. Мезонивото с възникването на конфликта и създаването на социалното движение е разгледано с високо ниво на аналитичност.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Единият от приносите в работата на Деница Шишкова е относно демонстрирането на възможностите на мрежовия анализ за изучаване на социални движения. Докторантката много обстойно и задълбочено анализира социалното движение за запазването на парк „Бедечка“, като последователно прилага методологията на мрежовия анализ. Много от аспектите на нейното изследване са значими, показват развитието на едно конкретно социално движение и подходът на авторката би могъл да се приложи и спрямо други социални движения. Интригуващи са задълбочените обяснения на различните фази на въвличане на участниците в движението, използването на традиционните медии и социалните мрежи, значението на социалния капитал, лидерските модели. Практико-приложният принос би бил, че факторите за ус-

пеха на това движение (многостепенна комуникация, провеждане на публични събития, съобразяване с гражданския и политическия контекст и др.) биха могли да се имат предвид и за други социални движения.

Принос на дисертацията е също така и конкретният анализ на конфликт на интереси като предпоставка за възникване на социално движение. Превръщането на някогашните зеленчукови градини в парк при социализма и приемането на закони за реституцията в началото на 90-те години на 20 век води до конфликт между: наследниците и инвеститорите, които искат възстановяване на земите в реални граници, за да могат да строят там; гражданите, които са запазването на парка и общинската администрация. Приносен момент в анализа, предложен от Деница Шишкова, е осветляването чрез конкретния случай на редица научни спорове и социални колизии – за социалната справедливост, гражданското общество, публичността, референдумите, ролята на медиите и комуникацията, диалектиката на макро-, мезо- и микрониво в обществото.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените публикации отговарят на изискванията

9. Лично участие на докторанта(ката)

Първите 11 дълбочинни интервюта са реализирани от Димана Шишкова, която е предложила и синтез на идеите на Бронислав Малиновски в табличен вид, но това коректно е отбелязано от Деница Шишкова. Деница Шишкова отбелязва, че нейният анализ на първите интервюта е вторичен.

10. Автореферат

Авторефератът предава основните идеи в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

1. Заявеното изследване е твърде амбициозно с оглед на използваните методи. Като основна цел е отбелязано „изследване на механизмите на организация и действие на социалните движения в България след 1990 г...“ (с.5). Текстът наистина отделя място на различните социални движения в българското общество по време на прехода, но това е по-скоро като обзор. Намерението на авторката е да покаже тенденциите в развитието на социалните движения в България с акцент на комуникационните и културните им характеристики, но се основава само на един случай, свързан с парка „Бедечка“, който обаче е разгледан много обстойно, задълбочено и с респектиращо ниво на аналитичност. Така методът е близък до „изследване на случай“ (case study) и за да има сравнимост и да се очертаят прилики и разлики, би било добре

или да се включи още един случай или да присъства по-плътен анализи на други социални движения в България.

2. Емпиричните данни биха могли да бъдат по-богати и изчерпателни. Биха могли да се увеличат респондентите, за да се постигнат повече интервюта или да се включи още един емпиричен метод за набиране на информация.

12. Лични впечатления

Нямам

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Изследването е добре да се публикува, като вземат под внимание критиките и препоръките.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд е посветен на актуален и значим проблем, съдържа много добра теоретична основа, а анализът на конкретния случай – споровете дали да се запази или не парк „Бедечка“ в Стара Загора и социалното движение в подкрепа на парка – е задълбочен и изчерпателен. Докторантката притежава достатъчно теоретични знания и емпирични умения за научната степен, към която се стреми. Приложението на мрежовия анализ за развитието на конкретното социално движение е убедително – разгледано е изчерпателно и аналитично. Гражданската ангажираност на авторката също предизвиква симпатии. Независимо от направените критики, давам положителна оценка на представената дисертация и свързаните с нея материали. Представеният текст притежава достатъчно високи качества, за да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ на Деница Шишкова.

19 юни 2023 г.

Рецензент:

(подпис)

Проф. д-р Светлозар Кирилов